

Л. ЛЕТНЯНЧИН

доцент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

УДК 342.728(477)

Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні

У статті аналізується зарубіжний та вітчизняний конституційний досвід забезпечення свободи асоціації як одного з основних політичних прав і свобод. Чільне місце серед гарантій реалізації цього права посідає юридична вимога щодо вільного та прозорого порядку утворення й організації внутрішньої діяльності об'єднань на демократичних засадах, яка, на думку автора, має знайти чітке законодавче визначення.

Ключові слова: політичні права і свободи, свобода об'єднання, політичні партії, громадські організації, внутрішньопартійна демократія.

Свобода об'єднання є одним із невід'ємних прав людини, що закріплене у багатьох міжнародно-правових документах – Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 20), Конвенції про свободу асоціації та захисту права на організацію 1948 р. (статті 2, 10), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст. 11), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 22).

Конституція України (ст. 36) відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів гарантує та захищає це право. Право на свободу об'єднання є одним із основних політичних прав громадян, яке забезпечує проголошену ст. 15 Конституції економічну, політичну та ідеологічну багатоманітність у суспільному житті та свободу політичної діяльності. Свобода об'єднання означає, зокрема, правову і фактичну можливість добро-

вільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них (абз. 2 п. 2 мотивувальної частини) [1].

Разом з тим аналіз зарубіжної практики свідчить про те, що конституційне законодавство багатьох сучасних держав передбачає різного роду обмеження (вимоги) реалізації цієї свободи шляхом заборони утворення і діяльності тих чи інших видів об'єднань громадян; визначення вимог, що пред'являються до статутних і програмних документів партій, громадських організацій, їх структурної організації; встановлення державного контролю над процесом їх утворення, фінансовою діяльністю, статутною діяльністю; надання відповідним державним органам права вносити подання про зупинення та припинення діяльності політичних і громадських об'єднань у судовому порядку.

Приміром, конституції Франції (ст. 4), Італії (ст. 49) закріплюють загальне правило для політичних партій і об'єднань дотримуватись принципів демократії або діяти у демократичний спосіб. Вимоги інших конституцій більш конкретні, як наприклад ст. 21 Основного Закону Німеччини, що гарантує свободу створення політичних партій, але передбачає, що «їх внутрішня організація має відповідати демократичним принципам» [2, с. 135]. За схожим принципом ст. 6 Конституції Іспанії встановлює обов'язок політичних партій мати демократичну внутрішню структуру і відповідно функціонувати [2, с. 203]. У Португалії внутрішньопартійна демократія також захищена на конституційному рівні – у ч. 5 ст. 51

Конституції передбачається, що «політичні партії мають керуватися принципами відкритості, демократичністю організації та управління, а також участю усіх її членів» [3].

У зв'язку з такою конституційною практикою європейських країн цілком обгрунтовано видається думка В. В. Лемака про те, що «поширена в Україні точка зору, що наведені питання повинні знаходитися за межами предмета законодавчого регулювання, не відповідають європейській конституційній традиції» [4, с. 20]. «Крім того, в умовах молоді нестійкої демократії, – як наголошує Г. В. Берченко, – Конституція України мала б більш чітко визначити демократичні цінності, на які б у подальшому орієнтувався законодавець, регламентуючи діяльність політичних партій у спеціальних законах, а також на які б звертали увагу самі партії, оцінюючи свої дії на відповідність Основному Закону» [5, с. 206].

У зарубіжних країнах практика законодавчого визначення вимог до демократичності внутрішньої структури політичних партій є доволі поширеною. Приміром, однією із законодавчих вимог до легального існування партій в Аргентині є регламентована партійним Статутом її організація і постійна діяльність відповідно до внутрішніх демократичних методів, шляхом регулярних виборів керівних органів партії (п. «б» ст. 3 Закону про політичні партії «Ley Orgánica de los Partidos Políticos») [6]. Водночас в деяких західних країнах у спеціальному законодавстві вимоги щодо демократичності внутрішньої структури поширюються не тільки на політичні партії, а й на громадські

об'єднання. Так, згідно з ч. 5 ст. 2, яка називається «Зміст та принципи асоціацій», Закону Іспанії про право на об'єднання («Ley Orgánica Reguladora del Derecho de Asociación») від 22 березня 2002 р., внутрішня організація і робота членів об'єднання має бути демократичною, при повній повазі до засад плюралізму [7]. Втім заради справедливості слід зауважити, що це положення Закону Іспанії дає додаткові підстави іспанським вченим стверджувати, що сучасне іспанське законодавство обмежує внутрішню і зовнішню діяльність об'єднань понад межі, встановлені Конституцією [8, с. 116].

На наше переконання, у сучасних умовах трансформації правових і політичних систем юридична вимога організації внутрішньої діяльності об'єднання громадян на демократичних принципах стає одним із важливих чинників забезпечення свободи асоціації.

Ці демократичні принципи – відправні засади, незаперечні конституційно-правові вимоги, висунуті до формування і функціонування громадських організацій і політичних партій, які гарантують рівну участь громадян у статутній діяльності цього об'єднання, можливість кожного члена контролювати та переобирати власне керівництво, їх здатність впливати на формування програми та курсу діяльності організації тощо.

У такому контексті актуальною постає проблема колективної дії, відповідно до якої, на погляд Грема Ора, нереалістичним уявляється від членів організації очікувати дії з охорони та підтримки внутрішньої демократії без допомоги ззовні [9].

Таким чином, сучасне конституційно-правове регулювання свободи об'єднань громадян зорієнтоване, з одного боку, на гарантування внутрішньої свободи її членів, а з другого – на забезпечення конституційності дій політичних партій та громадських організацій. «Саме по собі встановлення загальнообов'язкових правил є способом погодження дій невизначеного кола осіб, підпорядкування їх спільним інтересам, умовою їх мирного співіснування» [10, с. 120]. Тому гарантією стійкості конституційного ладу, мирного співжиття таких важливих інститутів громадянського суспільства, як політичні партії та громадські організації, виступає визначений у нормах права демократичний, прозорий порядок їх утворення й діяльності. У свою чергу, виключення зі сфери конституційно-правового впливу організації діяльності зазначених інститутів громадянського суспільства фактично означало б порушення основних принципів правової держави. Цілковито солідаризуємося з думкою відомого дослідника у сфері партійного будівництва Ю. А. Юдіна про те, що жодна сучасна конституція не може виключити з предмета свого регулювання політичні партії та громадські організації, не ризикуючи залишитися в значній своїй частині фіктивною [11, с. 24].

Гарантований державою правовий статус політичних партій та громадських організацій у сучасних демократіях є первинною умовою забезпечення транспозиції інтересів громадян на загальнодержавний рівень, оскільки дозволяє їм бути активним і дієвим інструментом громадянського суспільства.

Очевидно, що проблема конституційно-правового статусу громадських організацій і політичних партій, навіть у вузькому сенсі, не повинна зводитися до простої констатації наявності в них прав та обов'язків. Передусім конституційно-правовий статус громадських організацій і політичних партій за допомогою законодавчого встановлення необхідного переліку їх прав та обов'язків, принципів утворення і діяльності політичних партій і громадських організацій має визначати їх соціально-політичний стан, місце і роль у житті суспільства та держави.

Невипадково більшість демократичних країн звертаються до форм захисту, пов'язаних із правовим статусом політичних партій. Такий захист, як вважає С. Ісахаров, означає, що конституційні приписи не тільки встановлюють гарантії поширення політичної демократії, а й обмежують право на свободу утворення самої політичної партії [12].

Для конституційно-правової науки такий розподіл дає можливість виявити подвійність природи свободи політичної діяльності для головних її учасників – громадських організацій і політичних партій як:

- гарантії (умови) свободи політичної діяльності об'єднань громадян;
- встановлення конституційно-правових засад регулювання діяльності політичних партій і громадських організацій у політичному житті суспільства.

Зокрема, у нормах Конституції України закріплюється, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ч. 2 ст. 5), а суспільне життя в Україні ґрунтується на за-

садах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ч. 1 ст. 15). Ці положення є вихідними умовами для забезпечення можливості утворення різноманітних політичних об'єднань із діаметрально протилежними політичними програмами та ідеологічними настановами. Але в будь-якому разі їх діяльність має здійснюватися на засадах, визначених конституційно-правовими нормами. Так, згідно з п. 11 ст. 92 Конституції України засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян визначаються виключно законами України.

Важливу теоретико-методологічну роль у визначенні шляхів вдосконалення правового регулювання статусу політичних партій та громадських організацій відіграють правові позиції Конституційного Суду України [13]. Так, одним із ключових положень правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні у сфері реалізації права громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації є те, що право на свободу об'єднання визнається Судом одним із основних політичних прав громадян (абз. 2 п. 2 мотивувальної частини) [1]. Ця позиція будується на конституційній конкретизації права на свободу об'єднання. Тож, незважаючи на те, що Конституція України ґрунтується на положеннях міжнародних договорів, особливою вітчизняного конституційно-правового регулювання громадських організацій та політичних партій є наголос на первинному (політичному) значенні права на свободу об'єднання, що покладено в основу цього регулювання.

У змістовному контексті ст. 36 Конституції України обумовлюється потреба в більш предметному порівнянні з іншими об'єднаннями громадян правовому регулюванню порядку утворення, діяльності і внутрішнього устрою саме політичних партій. Адже в основі наявності конституційного визнання особливостей правового статусу політичних партій лежить право українського законодавця встановлювати на розвиток конституційних положень про право на свободу об'єднання додаткові вимоги зі створення та організації діяльності політичних партій.

З одного боку, надмірне правове регулювання громадських організацій та політичних партій можна розглядати до певної міри як втручання держави у сферу громадянського суспільства та вважати засобом обмеження природного права людини на свободу об'єднання. З другого боку, з огляду саме на політичний характер конституційного права на свободу об'єднання не можна відкидати небезпеки зловживання високим соціально-політичним місцем громадських організацій і політичних партій у суспільстві та їх значенням для формування державності.

На нашу думку, конституційно-правове регулювання статусу громадських організацій та політичних партій не слід розглядати як створення своєрідного примусу з боку держави. Це регулювання обумовлене багатьма факторами взаємозв'язку конституційного права і політичних інститутів, у тому числі необхідністю встановлення меж здійснення політичних прав. Водночас встановлення меж здійснення політичних прав не є їх звуженням. Ці межі

передусім мають відігравати роль не засобу обмеження прав і свобод людини, а повинні бути інструментами, які забезпечують здійснення останніх у повній відповідності до конституційного змісту невід'ємного права людини на об'єднання.

Приміром, у рішенні Конституційного Суду України у справі про утворення політичних партій в Україні міститься посилання не тільки на Конвенцію, а також на рішення Європейського суду у справі «Реквені проти Угорщини», рішення Великої палати у справі «Партія добробуту та інші проти Туреччини», за яким обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо вони здійснені згідно з чинним законодавством і відповідають правилу «збереження основного змісту прав і свобод» (абз. 3 підп. 5.2 п. 5 мотивувальної частини) [14].

А у рішенні від 13 грудня 2001 р. у справі про молодіжні організації Конституційний Суд із посиланням на принцип правової держави – невтручання як у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, так і в діяльність самого об'єднання, вказав на ключову складову конституційно-правового регулювання громадських об'єднань. У цьому рішенні Суд визнав, що положення абз. 4 ст. 2 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» порушує конституційний принцип багатоманітності суспільного життя, оскільки закріплює виключний монопольний статус однієї зі спілок відповідних об'єднань громадян. До того ж, на думку Суду, законодавче передбачення об'єднання більшості легалізованих молодіжних та дитячих гро-

мадських організацій не відповідає конституційному положенню про свободу об'єднання. Фактичне об'єднання більшості таких організацій можливе, але має відбуватися поза державним регулюванням виключно на підставі реалізації громадянами права на свободу об'єднання, тобто на основі вільного волевиявлення членів цих громадських організацій (абзаци 2, 3 п. 3 мотивувальної частини) [1].

Як видно з цього рішення, Конституційний Суд України захистив не тільки свободу діяльності громадських організацій, а й свободу їх утворення. Можливості для громадян вільно об'єднуватись у громадські організації, утворювати організації зі статусом юридичної особи з тим, щоб діяти колективно з метою реалізації і захисту своїх спільних інтересів, – одна з необхідних і найбільш важливих складових права на об'єднання, без чого це право позбавлялось би сенсу.

У зв'язку із викладеним вище заслуговують на підтримку міркування С. А. Авак'яна про те, що сучасна дійсність підтверджує, що стосовно суспільно-політичного життя конституції і конституційне право в цілому не обмежуються встановленням основ і більш детально регулюють політичні відносини. За слушним зауваженням автора, таке регулювання вигідне самим учасникам подібних політичних відносин і виглядає як встановлення гарантій їх існування і діяльності [15, с. 44].

Приміром, у прийнятті нового Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. [16] були зацікавлені передусім численні інститути громадянського суспільства, які чекали

на вирішення таких важливих питань їх життєдіяльності, як: отримання правового статусу громадської організації з метою захисту не лише своїх інтересів, а й суспільних, тобто інтересів невизначеного кола осіб поза внутрішньою діяльністю такого об'єднання; скасування територіального обмеження їх діяльності, яке часто-густо ставало формальним приводом обмеження їх конституційного права на свободу об'єднання; визначення правового статусу громадських об'єднань, що легалізувалися шляхом простого письмового повідомлення, тощо.

Разом з тим набуття чинності новим законом привело з 1 січня 2013 р. і до деяких втрат у конституційно-правовому регулюванні політичної сфери. Мова йде про те, що із втратою чинності попереднім Законом України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. (із змінами й доповненнями) [17] постала проблема повноти конституційно-правового регулювання статусу політичних партій, а точніше прогалини у законодавчому визначенні такого його обов'язкового елементу, як «принципи утворення і діяльності політичних партій». Нагадаємо, що зазначений вище закон був базовим як для громадських організацій, так і для політичних партій, у якому встановлювався єдиний перелік принципів регулювання статусу громадських організацій та політичних партій.

Наголосимо, що невід'ємним і системоутворюючим елементом у структурі конституційно-правового статусу політичних партій і громадських організацій є правові принципи їх утворення та діяльності. На жаль, у вітчизняній практи-

ці системний вплив принципів на формування і функціонування громадських організацій і політичних партій як суб'єктів конституційного права недооцінений. Це яскраво демонструє Закон України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. [18], в якому взагалі не міститься статті щодо принципів діяльності політичних партій.

Проте вагому роль у формуванні системних зв'язків у регулюванні громадських організацій та політичних партій відіграє Основний Закон України. Так, Конституція визначає єдиний перелік гарантій і демократичних засад діяльності громадських організацій та політичних партій, проголосивши: засади політичного та ідеологічного багатоманіття, на яких ґрунтується суспільне життя в Україні (ст. 15); рівність усіх об'єднань громадян перед законом (ч. 5 ст. 36); конституційні гарантії судового порядку заборони діяльності об'єднань громадян (ч. 4 ст. 37); законодавче визначення засад утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян (п. 11 ч. 1 ст. 92).

Встановлення на рівні Конституції гарантій і демократичних засад діяльності громадських організацій та політичних партій має на меті насамперед сконструювати їх своєрідне політико-правове становище у суспільстві, визначити провідну роль у державотворчих процесах і поширенні політичної демократії. Крім того, маючи спільне конституційне «коріння», ці правові гарантії також виступають системним чинником у складі правового статусу громадських організацій та політичних партій, що свідчить про існування єдиної конституційно-правової основи їх регулювання.

Основоположні принципи регулювання діяльності й утворення громадських об'єднань знайшли своє нормативно-правове закріплення в новому Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. Так, у ч. 1 ст. 3 цього Закону закріплюється: «Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах: 1) добровільності; 2) самоврядності; 3) вільного вибору території діяльності; 4) рівності перед законом; 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників); 6) прозорості, відкритості та публічності». Подальший зміст цих принципів розкривається у наступних частинах цієї статті.

Щоправда, у наведеному переліку дещо дивним виглядає закріплення принципу вільного вибору території своєї діяльності. Адже у новому законі законодавець відмовився від поділу громадських організацій і спілок за територіальною ознакою, відкривши широкі можливості для їх діяльності поза територіальною прив'язкою.

Слід зауважити, що законодавець у новому законі відмовився від цілого переліку принципів регулювання утворення й діяльності громадських організацій, що були об'єднані в одному законі – Законі України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р., який втратив чинність з 1 січня 2013 р. Зокрема, не знайшли свого закріплення в новому законі такі принципи, як: всі основні питання діяльності об'єднань громадян повинні вирішуватися на зборах усіх членів або представників членів об'єднання (ч. 3 ст. 6); об'єднання громадян вільні у виборі напрямів своєї діяльності (ч. 1 ст. 6); держава забезпечує додержання прав і законних ін-

тересів об'єднань громадян, легалізованих у порядку, передбаченому чинним законодавством (ч. 1 ст. 8); діяльність об'єднань громадян, які не легалізовані або примусово розпущені за рішенням суду, є протизаконною (ч. 1 ст. 14).

Отже, зазначений вище закон був базовим як для громадських організацій, так і для політичних партій, у ньому встановлювався єдиний перелік принципів регулювання громадських організацій та політичних партій. У той час як дія нового Закону України «Про громадські об'єднання» не поширюється, відповідно до ч. 2 ст. 2, на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення політичних партій. Закон України «Про політичні партії в Україні» взагалі не містить принципів утворення й діяльності політичних партій.

Відповідно до змісту статей 3, 4 цей Закон встановлює основні принципи державного регулювання політичних партій, які виражаються, з одного боку, у гарантіях діяльності політичних партій, а з другого – у конституційно-правовій регламентації їх діяльності. У цих нормах втілені конституційні принципи відносин між державою та громадським суспільством з приводу реалізації громадянами конституційного права на об'єднання у політичні партії як невід'ємного елемента механізму народовладдя (статті 5, 15 Конституції України).

Так, відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України «Про політичні партії в Україні» забороняється втручання з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх місцевих осередків,

за винятком випадків, передбачених цим Законом. Важливою нормою є вимога, відповідно до якої органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам забороняється виокремлювати у своєму ставленні певні політичні партії чи надавати їм привілеї, а також сприяти політичним партіям, якщо інше не передбачено законом, у провадженні їх діяльності. Таким чином, закон про політичні партії визначає допустимі межі взаємодії політичних партій і держави через категорію «заборона втручання». У цьому разі законодавець, на наш погляд, виходить із розуміння політичної партії як інституту громадянського суспільства, а не структурного елемента сфери публічно-владних відносин.

Проте, як відомо, політична партія має подвійну правову природу – владно-правову і суспільно-правову. Тому й зміст взаємовідносин політичних партій і держави є багатоаспектним і не може обмежуватись лише заборонаю втручання.

Отже, сьогодні актуальним є питання про визначення на рівні закону про політичні партії принципів утворення й діяльності політичних партій. У даному випадку мова йде не про ті норми, які встановлюють принципи невтручання держави у діяльність політичних партій, а про принципи, на яких будуються взаємовідносини між державою і об'єднаннями громадян із приводу набуття ними правового статусу політичної партії, тобто через які державою визначаються правила утворення й діяльності політичних партій, здійснення контролю за їх діяльністю, зокрема регулювання питань з її припинення.

На наш погляд, такий принцип утворення й діяльності політичних партій, як принцип демократизму внутрішньої діяльності політичної партії, має бути сформульований на рівні Закону України «Про політичні партії в Україні» та забезпечуватися центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань. Як це, наприклад, передбачено у чинному законодавстві про політичні партії Фінляндії. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону про політичні партії (1969), однією з умов включення об'єднання до реєстру партій, який ведеться Міністерством ю-

стиції Фінляндії, є гарантія того, що статутні правила та норми об'єднання забезпечують дотримання демократичних принципів при прийнятті рішень та здійсненні діяльності самим об'єднанням.

Вважаємо, що Закон України «Про політичні партії в Україні» необхідно доповнити статтею «Принципи утворення і діяльності політичних партій», зазначивши, що утворення та діяльність політичних партій має здійснюватися на принципах відкритості, публічності, демократичності внутрішньої організації та управління, а також рівноправної участі всіх її членів у процесі вироблення та прийняття політичною партією рішень.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації) від 13 грудня 2001 р. № 18-рп//2001 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 51. – Ст. 2310. – С. 466.
2. Конституції зарубіжних стран : сборник / [сост. В. Н. Дубровин]. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 448 с.
3. Конституция Португальской Республики от 2 апреля 1976 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uznal.org/constitution.php?text=Portugal&language=r>.
4. Лемак В. Політичні партії як інститут громадянського суспільства: проблеми правового регулювання в Україні / В. Лемак // Право України. – 2010. – № 7. – С. 18–23.
5. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія / Г. В. Берченко. – Х. : Юрайт, 2014. – 208 с.
6. Ley Orgánica de los Partidos Políticos [Електронний ресурс] : EL SENADO Y CÁMARA DE DIPUTADOS DE LA NACIÓN ARGENTINA REUNIDOS EN CONGRESO, Registrada bajo el N° 23.298, B. O.: 25/10/1985 (con las modificaciones introducidas por las leyes 23.476, 25.600, 25.611, 26.191 y 26571). – Mode of access: <http://infoleg.mec.gov.ar/infolegInternet/anexos/20000-24999/23893/textact.htm>. – Last access: 2013. – Title from the screen.
7. Ley Orgánica Reguladora del Derecho de Asociación (Spanish) [Електронний ресурс] : LO 1/2002, de 22 de marzo. – Mode of access: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo1-2002.html. – Last access: 2013. – Title from the screen.
8. Бофилль Э. Л. Запрет политических партий как один из признаков «воинствующей демократии» / Эктор Лопес Бофилль ; пер. с англ. Н. Левенца // Сравнит. конституц. обозрение. – 2005. – № 1 (50). – С. 116.
9. Orr G. D. Legal Conceptions of Political Parties Through the Lens of Anti-Discrimination Law [Електронний ресурс] / Graeme D. Orr // University of Queensland TC Beirne School of Law Research Paper. – 2010. – N10-03. – P. 5. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1572240>. – Last access: 2013. – Title from the screen.

10. Малый Д. А. Конституционное право на объединение в Российской Федерации: вопросы теории и практики / Д. А. Малый. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 431.
11. Юдин Ю. А. Политические партии и право в современном государстве / Ю. А. Юдин. – М. : Форум-Инфра-М, 1998. – 288 с.
12. Issacharoff S. Fragile Democracies [Електронний ресурс] / Samuel Issacharoff // Harvard Law Review. – 2007. – № 6. – Р. 1431. – Режим доступу до журн.: <http://www.harvardlawreview.org/issues/120/april07/issacharoff.pdf>.
13. Летнянчин Л. І. Правові позиції Конституційного Суду України як джерело конституціоналізації статусу політичних партій і громадських організацій / Л. І. Летнянчин, І. В. Бондарчук // Вісн. Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна: Серія «Право». – 2012. – № 1028. – С. 104–108.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 р. № 2-рп//2007 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 54. – Ст. 2183. – С. 90.
15. Авакьян С. А. Политические отношения и конституционное регулирование в современной России: проблемы и перспективы / С. А. Авакьян // Журн. рос. права. – 2003. – № 11. – С. 43–54.
16. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 30. – Ст. 26.
17. Про об'єднання громадян : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2460-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.
18. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2365-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2014.

Летнянчин Л. Проблемы конституционализации свободы объединения в Украине

В статье анализируется зарубежный и украинский конституционный опыт обеспечения свободы объединения как одного из фундаментальных политических прав и свобод. Особое место среди гарантий реализации этого права занимает юридическое требование свободного и прозрачного порядка образования и организации внутренней деятельности объединений на демократических основах, которое, по мнению автора, должно получить четкое законодательное определение.

Ключевые слова: политические права и свободы, свобода объединения, политические партии, общественные организации, внутрипартийная демократия.

Letnyanchin L. Constitutional Problems of Freedom of Association in Ukraine

The article analyzes the foreign and national constitutional experience of freedom of association as a basic political rights and freedoms. Prominent among the guarantees of this right is a legal requirement of free and transparent procedure for the formation and organization of internal associations based on democratic principles, which, the author believes, has to find a clear legal definition.

Freedom of association is one of the essential human rights that is enshrined in many international legal instruments – the Universal Declaration of Human Rights 1948 (Art. 20), the Convention on Freedom of Association and Protection of the Right to Organise 1948 (Art. Art. 2, 10), the Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950 (Art. 11), the International Covenant on Civil and political Rights 1966 (Art. 22).

The Constitution of Ukraine (Art. 36) in accordance with generally recognized international standards ensures and protects that right. The right of freedom of association is a fundamental political right, which provides Art. 15 of the Constitution: of the economic, political and ideological diversity in public life and freedom of political activity. Freedom of association means in particular legal and factual possibility voluntarily, without coercion or prior permission form associations, or join them.

However, the analysis of foreign practice shows that the constitutional laws of many modern states provides various kinds of constraints (requirements) implementation of this freedom by prohibiting the formation and activity of certain types of associations; definition of requirements to the statutory and policy documents parties, social organizations, their structural organization; establishment of state control over the process of their formation, financing activities, statutory activity; providing relevant public authorities the right to make submissions on the suspension and termination of political and public organizations in a court.

For example, the French Constitution (Art. 4) and Italy (Art. 49), fix the general rule for political parties and associations to comply with the principles of democracy or acting in a democratic manner. The requirements of other constitutions are more specific, such as art. 21 German Basic Law, which guarantees the freedom of political parties, but provides that «their internal organization must conform to democratic principles». By a similar principle art. 6 Spanish Constitution establishes the obligation of political parties to have a democratic internal structure and to function accordingly. In Portugal, internal democracy and protected at the constitutional level – in ch. 5. 51 provides that «political parties should be guided by the principles of transparency, democratic organization and management, as well as the participation of all its members».

According to the author in the present conditions of legal and political transformation of the legal requirement of internal activities of the association on democratic principles is a major driver of freedom of association.

Keywords: political rights and freedoms, freedom of association, political parties, society organizations, intraparty democracy.